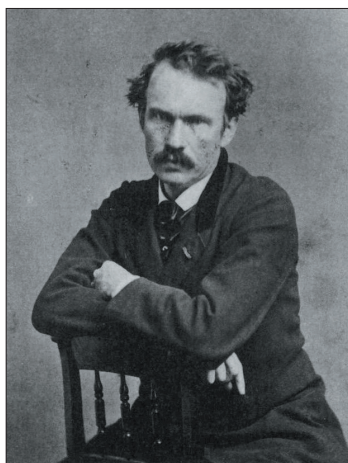

Til kamp mod svenskerne

af Anders Hjorth-Jørgensen

Johan Carl Christian Brosbøll
ca. 1870

1800-tallet er de store historiske og nationalromantiske spændingsromaners århundrede. I Frankrig bl.a. skrevet af Alexandre Dumas den ældre og den yngre, i Storbritanien af Frederic Marryat og Walter Scott og i USA af J. F. Cooper og Howard Pyle. I Danmark blev en stor del af dem skrevet af Carit Etlar. Her har specielt *Gøngehøvdingen* været med til at slå hans navn fast i eftertiden.

Carl Brosbøll

Johan Carl Christian Brosbøll blev født 7. august 1816 i den danske købstad Fredericia som søn af tobaksfabrikant og købmand Jørgen Christian Brosbøll, og dennes hustru Ursula Margrethe Bache. Det blev forventet, at han gik i faderens fodspor, men Carl var mere tiltrukket af de fantastiske verdener, han fandt i bl.a. Walter Scotts og J. F. Coopers romaner. Samtidig var han optaget af den virkelighed, han mødte på rejser med faderen i Jyllands hedeegne og ved Vesterhavet.

Som 16 årig rejste han uden forældrenes samtykke til København og påbegyndte en uddannelse på Kunstakademiet. Penge til livets ophold fik han ved at sælge egne malerier til marskandisere og skillingviser på hovedstadens markeder. På et tidspunkt begyndte han også at afsætte sagn, eventyr og fortællinger til diverse blade, inden han i 1839 debuterede med romanen *Smuglerens søn* - en spændingsroman, der skildrer livet blandt høj og lav på den vestjyske hede omkring Ringkøbing i første halvdel af 1800-tallet.

Carit Etlar

Debut som romanforfatter fik Carl Brosbøll under pseudonymet Carit Etlar. Det var en sammenstilling af fornavnene på hans første digter-

muse, Tertia Fabricius, som døde i en tidlig alder, og eget fornavn. Ved at bytte om på bogstaverne blev CARL-TERTIA til CARIT-ETLAR. Efter sigende var det også med tanke på det navn, taterne på den jyske hede havde givet ham, Carl Emtaris (dvs. fortælleren).

Som Carit Etlar udgav han de kommende år en række fortællinger, bl.a. i 1841 romanen *Madsalune* - endnu en gang ved vestjyske smuglere som tema.

I 1948 blev der i de danske hertugdømmer Slesvig og Holsten etableret en provisorisk regering. Det blev fra dansk side opfattet som et forræderisk oprør og førte til borgerkrig og en krig mellem Danmark og Det Tyske Forbund 1848-1850, den såkaldte 1. slesviske krig.

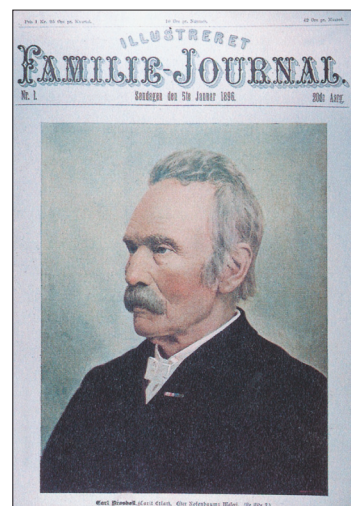
Treårskrigen, som den også kaldes, mobiliserede et stort antal danske mænd i alle aldre. Blandt dem Carl Brosbøll, der deltog som menig fra 1849 til fredsslutningen i 1851. To

år senere udkom *Gøngehøvdingen*. Selvom den handler om en anden krig små to hundrede år tidligere, er den tydeligt påvirket af den tyskdanske konflikt 1848-1850, hvor der var en vis støtte til Danmark fra de øvrige nordiske lande.

Både i *Gøngehøvdingen* og i fortsættelsen *Dronningens vagtmester* fra 1855, skildres de svenske soldater og befalingsmænd som ædle krigere, mens svenskernes tyske lejetropper beskrives som brutale, usle og nedrige - uden tvivl i lyset af Treårskrigen.

Carl Brosbøll blev i 1853 under kongelig protektion ansat i en stilling som amanuensis - og derefter som inspektør i udlånet - ved Det Kongelige Bibliotek i København. Det sikrede ham en fast indtægt ved siden af forfatterskabet, indtil han fratrådte i 1885. På det tidspunkt var han imidlertid også økonomisk vel-etableret som forfatter.

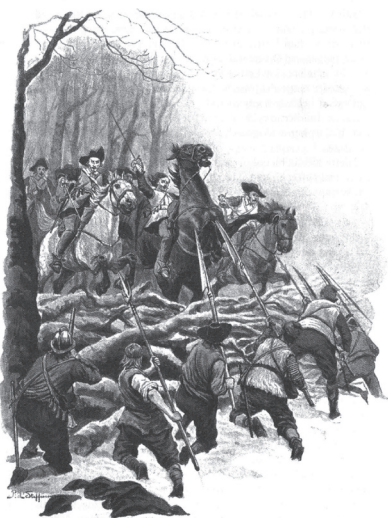
Carit Etlars romaner er for det meste historiske fortællinger med krige og konflikter som baggrund, hvor han ofte undgår banale, lykkelige slutninger. Tit betragtes han som

Carit Etlar alias Johan Carl Christian Brosbøll på forsiden af det danske ugeblad *Illustreret Familie-Journal* den 5. januar 1896

På denne side tre af Poul Steffensens illustrationer til den danske udgave af Gøngehøvdingen fra 1903. Til venstre giver Svend forklædt som svensk dragon falsk meddelelse til den svenske oberst Sparre. Til højre gøngerne i kamp mod svenske ryttere. Nederst på siden tateren Ib på lur i skoven.

underholdningsforfatter, men der findes megen politisk og social kritik i flere af hans romaner. Her stilles overklassens arrogance op imod småfolks nationale holdning og tapthed.

Johan Carl Christian Brosbøll døde 9. maj 1900 i den københavnske forstadskommune Gentofte. Men hans navn er ikke glemt. Det skyldes først og fremmest hans roman om Sven Poulsen, *Gøngehøvdingen*.

Hvem var Svend Gønge?

Svend Poulsen (1610 – 1679) var en dansk friskyttekaptajn, der omkring 1645 fik tilnavnet Gøngehøvdingen som leder af de såkaldte snaphaner - en modstandsbevægelse - i de dansk-svenske krige i 1600-tallet.

Han blev født i Göinge herred på grænsen mellem Skåne og Halland - formodentlig som husmandssøn fra Birkebjerg (Skeinge ved Skeingesøen). Fødselsåret er ukendt, men på basis af oplysninger om, at han deltog i Trediveårskrigen under den danske konge Christian 4., sættes det normalt til ca. 1610.

Fra barnsben blev Svend efter sigende oplært i gøngernes levevis. Således skulle han i en alder af

otte år overleve tre måneder alene i skoven med gevær, krudt og en jagt-kniv.

Han deltog i 1625 i Trediveårskrigen som soldat i den Hallandske garde. I 1628 var han underkorporal i det fynske regiment under oberst Holger Rosenkrantz. Da krigen sluttede i 1629 fik Svend rang som korporal ved fodfolket. Hans viden om krigsførelse gjorde ham til taktiklægger under Rosenkrantz, da denne opererede i Holland. Efter et par år i nederlandsk krigstjeneste, vendte han hjem, blev gift og bosatte sig i Halland. Her blev han bekendt med den senere gøngeleder Bent Mogensen. Svend deltog 1644 i Horns krig som overkorporal ved et kompagni fra Göingee herred - fortrinsvis med

havde Hallands Ås som operationsområde. Svend Poulsen hjalp Bent Mogensen i kampen mod de svenske besættelsestropper, og dusøren på Svends hoved voksede gradvis.

I 1657 var han kaptajn over en eskadron dragoner. De kæmpede mod svenskerne i grænseegnene mellem Skåne og Halland, og Svend Poulsen omtales i en svensk indberetning fra 1657 som den "bortrømte, menederske borger og hallandske rebel - Svend Påvelsen". Han hvervede soldater, skaffede efterretninger og tog fanger i passene på Hallands Ås indtil svenskerne splittede kompagniet i Hemslepasset.

På Sjælland kæmpede han 1657-1658. I april 1658 afmønstrede han fra militærtjeneste, men blev udsendt som partisanleder i Øst- og Sydsjælland mod svenskerne ved begyndelsen af Københavns belejring i 1658. Provst Kjetil Norrson i Skibinge sogn skriver, at Svend Gønge og hans partisanstyrker havde formået fra krigens begyndelse at nedlægge ca. 2000 svenske og tyske soldater. Bl.a. kæmpede Svend Poulsen ved Kronborg i Helsingør i august 1658, men fra sommeren 1658 til vinteren 1659 var han sammen

med gønger og partisaner engageret i kampe mod de svenske styrker fra Præstø til Køge.

Det er Svend Poulsens engagement i denne periode, Carit Etlars *Gøngenhøvdingen* og *Dronningens vagtmester* er inspireret af.

I 1659 flygtede Svend til øerne Nyord og Møn ved Østersøen men vendte senere på året tilbage til København. Her havde han under de svenske styrkers storm på København efter sigende kommandoen over ca. 50 partisaner som beskyttede Nørrevold. Det siges, at der døde næsten 200 svenskere i forsøget på at indtage denne del af Københavns befæstning men kun fem partisaner. Som tak for indsatsen fik Svend i 1661 overladt brugen af Lundbygård ved Præstø. Den fik han senere som ejendom sammen med en gård i Sne-sere, men han fortsatte som spion for kongen i Skåne. I 1673 måtte han forlade gårdene men fik til gengæld en årlig pengesum fra kongen.

I 1675 ved begyndelsen af Skånske krig findes han som landkaptajn på Stevns. I krigen, som fortsatte til 1679, fik han i 1676 rang af major. Som sådan tilbød han at hverve et kompagni dragoner i Skåne, men blev syg. Siden hører man ikke mere til ham i forbindelse med krigen.

Til venstre plakater til filmene fra 1961. Herover DVD-udgaven af DR TV-fiaskoen fra 1992.

Det vides dog, at han flyttede ind i Lundby Gildehus i 1679. Her døde han efter 1679 og senest i 1691, hvor han omtales som "Svend salig".

Det siges at Svend Poulsen ligger begravet i Lundby kirke imellem Næstved og Vordingborg på Syd-sjælland.

Ikke kun romanheldt!

Siden første udgave i 1853 er *Gøngenhøvdingen* udgivet i adskillige nye udgaver og oplag i Danmark. Mange af disse har været specielt tilrettelagt for børn og unge - dvs. i bearbejdede og forkortede versioner.

Også filmindustrien har kastet sig over gøngernes spændende historie. Allerede i 1909 forelå der en dansk stumfilmudgave, men derefter måtte verden vente på en ny filmatisering indtil 1961 med Jens Østerholm i titelrollen og Dirch Passer i en af sine sjældne alvorlige roller som tateren Ib. Den blev i 1963 fulgt af en filmatisering af *Dronningens Vagtmester* - med Poul Reichardt som Ib.

Til venstre første album i Orla Klausens bemærkelsesværdige gendigtning i tegneserieform. Til højre figurer fra modelteaterudgaven af Carit Etlars roman.

I 1992 indspillede DR TV romanen fordelt over 13 afsnit med de to populære danske skuespiller Søren Pilmark og Per Pallesen som henholdsvis Svend og Ib. Seerne tog godt imod serien, men anmelderne vendte tommlfingeren nedad.

Også svenskerne har forsøgt sig på film med Svend Poulsens bedrifter. Det skete i 1953 med *Göingehövdingen*, som imidlertid var baseret på Carl August Cederborgs svenske roman fra 1899, der foregår i 1678 - naturligt nok med Svend Poulsen på fjendesiden.

Etlars roman har også affødt flere danske tegneserieudgaver. Mest bemærkelsesværdig er Orla Klausens version af *Gøngenhøvdingen* og efterfølgeren *Dronningens vagtmester* i fem album, udgivet 1989-93.

Desuden har den fundet vej til en hel del amatørteaterscener, ligesom den også er udkommet i en bearbejdningsform for modelteater.

